

ETNOMUZIKOLOGIJA IN VPRAŠANJE ETNOGENEZE

Avtor opozarja, da bi lahko slovenska etnomuzikologija prispevala pomemben delež k raziskovanju etnogeneze Slovencev. Ob upoštevanju nekaterih sodobnih raziskav ljudske glasbe je mogoče postaviti pod vprašaj nekatere zgodovinske interpretacije tega problema. Na temelju prežitkov v slovenski vokalni ljudski glasbi lahko sledimo povezavam med slovensko ljudskoglasbeno kulturo in drugimi evropskimi ljudskimi kulturami.

Po avtorjevem mnenju te trditve potrjuje ljudska glasba Rezije. Rezijanska ljudska glasba bi lahko glede na njeno arhaičnost razkrivala kulturne povezave med različnimi evropskimi ljudstvi v preteklosti.

Velikokrat se sprašujem, kakšen je smisel etnomuzikološkega raziskovalnega dela. Mar je to zgolj objavljane posnetega gradiva s komentarji o melodičnih, ritmičnih in besedilnih značilnostih naše ljudske glasbe, ali naj poskuša etnomuzikologija ugotavljati, kakšne so povezave med posameznimi ljudskimi glasbenimi kulturami, kakšne so razlike in podobnosti in zakaj je do njih prišlo?

Že Valens Vodušek je v svojih razmišljanjih spoznaval, da je objektivno ugotavljanje medsebojnih vplivov in primerjanje ljudskih glasbenih kultur zelo težko. Po eni strani se prav pri tem tudi znanstveniki težko otresejo čustvenih in narodnostno obarvanih vplivov, po drugi strani pa so težave še stvarnega in metodičnega značaja. Vodušek je mnenja, da je za vsako primerjanje, npr. sosednjih kultur, potrebno poznavanje gradiva na obeh straneh njunega stikališča. Pogoj za to je, da so taki stikališčni pasovi že temeljito raziskani, gradivo pa zbrano z objektivnimi, sodobnimi metodami (magnetofonski posnetki) ter ustrezno objavljeno. Drugi pogoj je že izdelana klasifikacija in tipologija pojavov in po možnosti raziskava njihovega zgodovinskega razvoja. V etnomuzikologiji sta po njegovem klasifikacija in tipologija za večji del glasbenih pojavov šele v začetni fazi. Vendar je šele po izvedeni tipologiji mogoče ugotavljati geografsko razširjenost in frekvenco pojavov ter v naslednji stopnji raziskave sklepati na smeri njihovega razširjanja.¹

Problem nastopi že pri pojmu slovenske ljudske glasbe, saj slovensko etnično ozemlje v tem pogledu ni v celoti homogeno, poleg tega pa združuje ljudska glasba v sebi različne razvojne in stilne plasti. Kljub temu pa sem mnenja, da so izvori naše ljudske glasbe in petja vendarle skupni, ne glede na to, da so najrazličnejše okoliščine pripeljale do nekaterih

pojavov, ki nas pogosto navajajo na napačna sklepanja.

Pri raziskovanju naše ljudske glasbe lahko ugotovimo, da je naše ljudsko petje tesno povezano z drugimi oblikami ljudskega petja med slovanskimi ljudstvi, še posebej tistimi na severu in zahodu, kaže pa nam na nekdanjo tesno povezanost tudi z ljudskimi kulturami, ki jih danes ne prištevamo med slovanske. Postavlja se nam torej vprašanje, kako je do tega prišlo? Vsekakor je veliko možnosti, da je na vseh območjih v Evropi, ki so si v ljudski glasbi sorodna, prisotna neka skupna osnova, ki jo lahko imenujemo tako ali drugače, npr. evroazijska arhaična, kot jo je pojmoval Alan Lomax,² in ki je etnično še vedno ne moremo opredeliti. Ali je v povezavi s staroslovansko ali morda z venetsko, ki je v zadnjem času vedno bolj aktualna, bo pokazal morda še čas in prihodnja intenzivna raziskovanja. Dejstva so namreč naslednja: med evropskimi ljudstvi poznajo večglasje vsa slovanska ljudstva, medtem ko pri drugih evropskih narodih ta način zasledimo le sporadično. Nekatere Vodušekove primerjalne raziskave metroritmične strukture ljudske glasbe slovanskih narodov kažejo na veliko povezanost med našim najstarejšim ljudskim pevskim izročilom in tistim pri drugih slovanskih narodih.³ Gre tudi za povezanost večglasnega načina petja s tetratonskimi in pentatonskimi melodijami, ki se pojavljajo v zvezi s skupnimi metričnimi in ritmičnimi vzorci.

Ravno tako nas novejša spoznanja prepričujejo, da je naše ljudsko petje večinoma avtohtono, neumetno, in je, kot je ugotavljal že Vodušek, samo v novejši plasti čutili vpliv umetne glasbe in glasbe drugih narodov (predvsem gre za nemški vpliv).

Vprašanja, ki se najpogosteje pojavljajo pri raziskovanju tako ljudske glasbe in petja kot tudi pri raziskovanju drugih delov ljudske kulture, so povezana z ugotavljanjem prežitkov t. i. "staroselskih kultur". Vse prevečkrat se je namreč dogajalo, da so etnologi, sociologi in celo arheologi svoja spoznanja, hodisi hote ali nehote, prilagajali trditvam zgodovinarjev. Ti pa so zgodovinske interpretacije naslonili bolj ali manj na pisane vire (še posebej velja to za zgodovinopisje prejšnjega stoletja), pri tem pa so premalo, ali sploh ne, vključevali v svoje zgodovinske razlage spoznanja zgoraj omenjenih, za zgodovinopisje še kako pomembnih ved. Seveda raziskovalci ljudske glasbe v prejšnjem stoletju niso imeli na razpolago tehničnih pripomočkov, s katerimi bi to vrst ljudske kulture ustrezno beležili in jo nato natančno raziskovali. Zato so bile njihove trditve rezultat zelo omejenih spoznanj, s katerimi si tudi zgodovinopisje ni moglo dosti pomagati.

Stanje v etnomuzikologiji je danes precej drugačno, tako v tehničnem kot v metodičnem pogledu. Nihče si več ne upa

1 Valens Vodušek, *Slovenska ljudska glasba ob dotiku s kulturami sosednjih narodov. Osnutek referata za simpozij v Bovcu. ZVV, mapa št. 6 (hrani GNI ZRC SAZU, Novi trg 5, Ljubljana).*

2 Alan Lomax, *Nuova ipotesi sul canto folkloristico italiano nel quadro della musica mondiale. V: Nuovi Argomenti 17/18. Roma 1955/56 (citirano po Roberto Leydi, Musica popolare...).*

3 Valens Vodušek, *Značilnosti slovenskih ljudskih napevov. O tujih vplivih na slovensko pesem. Radijska oddaja. ZVV, mapa št. 5.*

trditi, da je naše večglasje rezultat nemškega vpliva, ko so raziskave pokazale, da je izvorno mnogo starejše in v teh starejših oblikah predvsem v nikakršni povezavi z german-skimi narodi. Prav tako si danes nihče ne upa trditi, da so večglasne oblike ljudskega petja v Evropi posledica razvoja in nastanka umetnega večglasja zahodnoevropske kulturne omike, ko so raziskovalci ljudske glasbe dokazali vpliv v nasprotni smeri in ko so etnomuzikologi vedno znova odkrivali takšne ljudske glasbene kulture, ki niso bile v nikakršni povezavi z zahodnoevropsko umetno glasbo.

Zato se mi zdi ena glavnih nalog naše etnomuzikologije v prihodnosti ugotavljanje dejanskih vplivov drugih kultur na našo, ki jih pa nikakor ne smemo že vnaprej označiti kot "staroselske". Eden glavnih ključev za takšne vrste ugotavljanj so po mojem mnenju Rezijani, v katerih ljudski kulturi vidijo mnogi raziskovalci velik delež nekih "staroselskih" kultur. V zvezi z njihovo ljudsko glasbo se nam porajajo vsaj tri vprašanja, in sicer:

1) Ali so Rezijani Slovani (Slovenci), ki so ohranili svoj jezik, prevzeli pa domnevno "staroselsko" (keltsko ali kakšno drugo) kulturo ter svojo večinoma zavrgli (izgubili)?

2) Ali so Rezijani domnevni "staroselci" (Kelti ali drugi), ki so ohranili svojo ljudsko glasbeno in drugo kulturo in pri tem prevzeli jezik Slovanov (Slovencev)?

3) Ali so Rezijani Slovani (Slovenci), ki so ohranili svojo glasbeno in drugo kulturo ter svoj jezik?

Pritrdilen odgovor na prvo vprašanje se mi ne zdi mogoč. Tako jezik kot ljudsko glasbo Rezijanov imamo za izjemno arhaično, kar kaže ne samo na zaprtost Rezije do okoliškega sveta v geografskem smislu, temveč tudi na zaprtost in konservativnost v kulturnem smislu. Čeprav je splošno znano, da so Rezijani veliko potovali po svetu za zaslužkom s pomočjo svojih storitvenih dejavnosti, je ostala njihova ljudska glasba domala nespremenjena še prav do danes. To kaže na izjemno vztrajnost pri ohranjanju lastnih kulturnih vrednot. Ni torej popolnoma jasno, kako bi lahko neki narod, ki je sicer nagnjen k izjemno trdovratnemu, trmastemu vztrajanju pri ohranjanju vsega svojega, nekoč v preteklosti oz. ob domnevni "priselitvi" nenadoma in izjemoma, popolnoma zavrgel svojo prejšnjo ljudsko kulturo in vztrajal z enako intezivnostjo pri ohranjanju na novo prevzete. Poleg tega bi ta narod spremenil samo en del svoje kulturne dediščine, jezik, ki je sicer vedno v tesni povezavi s petjem, pa bi ostal domala nedotaknjen,

kar je popolnoma nerazumljivo.

Prehod ene kulture v drugo je možen samo, če sta si ti dve kulturi med seboj podobni oz. kot pravi Bruno Nettl, če sta med seboj *kompatibilni*.⁴ V tem primeru je težko določiti, kaj je dediščina enega ali drugega naroda, in bi bila trditev, da je npr. pentatonika v rezijanski ljudski glasbi ostanek "staroselske" ljudske kulture (če uporabimo termin, ki se še vedno uporablja v naši zgodovinski in drugi literaturi ter pomeni predсловanske ljudske kulture - če se seveda strinjamo s trditvami o slovanski priselitvi v 6. st. n. št.). Že Vodusek je v svojih raziskavah ugotovil, da je arhaično jedro, iz katerega se je mogla razviti naša tetra- in pentatonika, tisto s tremi toni. "Pesmi s takim arhaičnim jedrom pa smo odkrili šele pred petimi leti v Reziji ob severozahodnem robu Slovenije. In ne samo to: take pesmi niso v Reziji nobena redkost, temveč tvorijo celo večino (skoro dve tretjini) vsega rezijanskega pesemskega repertoarja," je zapisal Vodusek.⁵

Ravno tako se mi zdi iz navedenih razlogov nemogoč pozitiven odgovor tudi na drugo vprašanje. Tudi v tem primeru bi šlo za spremembo oz. prehod samo enega kulturnega segmenta. Ostane nam še tretje vprašanje, na katerega, se mi zdi, je pritrdilni odgovor možen.

Kaj pa, če so nekateri teh prežitkov, ki jih zasledimo v najstarejši plasti naše ljudske glasbe, resnično prišli v našo ljudsko kulturo od drugod? Tudi to je mogoče, vendar se moramo zavedati, da je t. i. *akulturacija* oz. stapljanje različnih kultur izjemno dolgotrajen proces, ki je poleg od že omenjene *kompatibilnosti* odvisen še od nešteto drugih dejavnikov. Vzemimo samo primer Uskokov v naši Beli krajini, ki po vseh stoletjih še vedno vztrajajo pri svoji ljudski glasbi in svojem jeziku. Podobnih primerov je seveda povsod po svetu nešteto.

Dejstvo je torej, da neki narod svoje ljudske kulture ne spreminja kar iznenada (vsaj v preteklosti je bilo to gotovo mnogo počasneje kot danes, v času modernih komunikacijskih sredstev) ter da prehajajo značilnosti ene ljudske kulture v drugo izjemno počasi in selektivno. Mar lahko na tej podlagi sklepamo na morebitno večstoletno slovansko-keltsko sožitje, ki bi edino lahko pustilo sledove medsebojnih vplivov in ki ga moramo postaviti potemtakem vsaj pol tisočletja pred začetek našega štetja ter se s tem odpovedati uveljavljeni teoriji o "priselitvi" v 6. st. n. št.?

Summary

ETHNOMUSICOLOGY AND THE QUESTION OF ETHNOGENY

Robert Vrčon

The author argues that researching the ethnogeny of the Slovene nation is one of the main tasks of the Slovene ethnomusicology. It is possible to question some historical interpretations on the basis of contemporary research on folk music. The survivals from different periods of time are preserved in the Slovene vocal folk music. On their basis we can find out the connections of our folk music culture with the other European cultures and even with the wider area. According to the author's opinion the folk music of Rezija (Val Resia), a part of Italy with the Slovene minority, is one of the main clues for finding out these connections. The folk music of Rezija would be able, due to its archaic nature, to illuminate cultural connections between the different nations of Europe in ancient times.

4 Bruno Nettl, *Theory and Method in Ethnomusicology*. New York 1964, str. 172.

5 Valens Vodusek, *Slovenska ljudska glasba... ZVV, mapa št. 6*.